Skaitinė prognozė

Regresijos modelis

Nagrinėsime duomenis, kurių visi nepriklausomi kintamieji (atributai) $\mathbf{X} = (X_1, X_2, \ldots, X_k)$ ir priklausomas (klasės) kintamasis Y yra skaitiniai. Tokių duomenų n įrašų imtis yra $E = \{(\mathbf{x}_i, y_i)\,,\ i = 1, 2, \ldots, n\}$. Jos i - tasis įrašas susideda iš k atributų reikšmių $\mathbf{x}_i = (x_{i1}, x_{i2}, \ldots, x_{ik})$ ir priklausomo kintamojo Y reikšmės y_i. Aptarsime skaitinės prognozės (kitaip dar vadinamus *regresijos*) modelius. Iš tikrųjų yra konstruojamas kintamojo Y įvertis (modelis)

$$\hat{Y} = f(\mathbf{X})\,,$$

stengiantis, kad jis kuo tiksliau atspindėtų imties duomenis. Kiek įvertis atitinka tikrąjį kintamąjį Y nusako vadinamoji klaidų (nuostolių) funkcija $L(Y, f(\mathbf{X}))$. Konstruojamas toks modelis, kad klaidų funkcijos reikšmių $L(y_i, f(\mathbf{x}_i))$ suma visoje imtyje būtų kuo mažesnė.

Paprastoji tiesinė regresija

Tarkime, kad imtis E turi tik $k = 1$ atributą $X = X_1$, t.y. aibė E sudaryta iš n plokštumos taškų $E = \{(x_i, y_i)\,,\ i = 1, 2, \ldots, n\}$.

Pavyzdys. Žinoma kurortinio miestelio keliolikos vasaros dienų vidutinė dienos temperatūra (C°) ir vietos restorane suvalgytų ledų kiekis (kg.). Visi 24 imties E įrašai pavaizduoti plokštumos taškais.

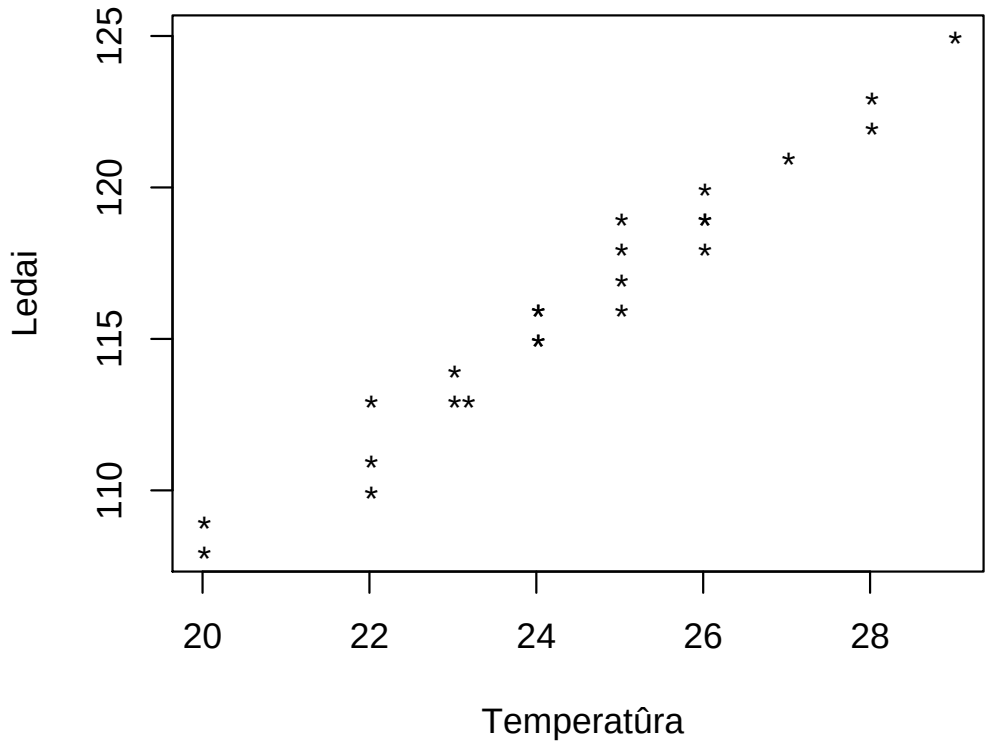

Mažiausių kvadratų metodas

Tiesinis modelis

$f(X) = a + bX$.

Pasirinkę kvadratinę klaidų funkciją rasime koeficientų a ir b įverčius, minimizuojančius suminę klaidą

$$S(a,b) = \sum_{i=1}^{n} L(y_i, f(x_i)) = \sum_{i=1}^{n} (y_i - a - bx_i)^2 .$$

$$\hat{b} = \frac{s_y}{s_x} \cdot r , \quad \hat{a} = \bar{y} - \hat{b}\bar{x} .$$

$$\bar{x} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} x_i , \quad \bar{y} = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} y_i , \quad s_x^2 = \frac{1}{n-1}\sum_{i=1}^{n} (x_i - \bar{x})^2 ,$$

$$s_y^2 = \frac{1}{n-1}\sum_{i=1}^{n} (y_i - \bar{y})^2 , \quad r = \frac{1}{s_x s_y (n-1)}\sum_{i=1}^{n} (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})$$

Regresijos tiesė

Apibrėžimas. *Lygtis*

$$\hat{y}(x) = \hat{a} + \hat{b}x\,,$$

vadinama regresijos tiesės lygtimi.

$$\hat{e}_i = y_i - \hat{y}(x_i) = y_i - \hat{a} - \hat{b}x_i$$

vadinama i - tąja liekamąja paklaida, $i = 1, 2, \ldots, n$.

SSE (Sum of the Squared Error)

$$SSE = S(\hat{a}, \hat{b}) = \sum_{i=1}^{n} \hat{e}_i^2\,.$$

Įrašę $\hat{a}$ ir $\hat{b}$ išraiškas, gausime

$$\hat{y}(x) = \bar{y} + \frac{s_y}{s_x} \cdot r \cdot (x - \bar{x})\,.$$

Ledų pardavimo regresijos tiesė

Temp.(X)	25	26	24	26	24	26	22	23	27	20	20	22
Sv.(kg)(Y)	116	120	115	119	115	118	111	113	121	108	109	110
Temp.(X)	28	22	23	23	28	24	26	29	25	25	25	24
Sv.(kg)(Y)	122	113	113	114	123	116	119	125	118	119	117	116

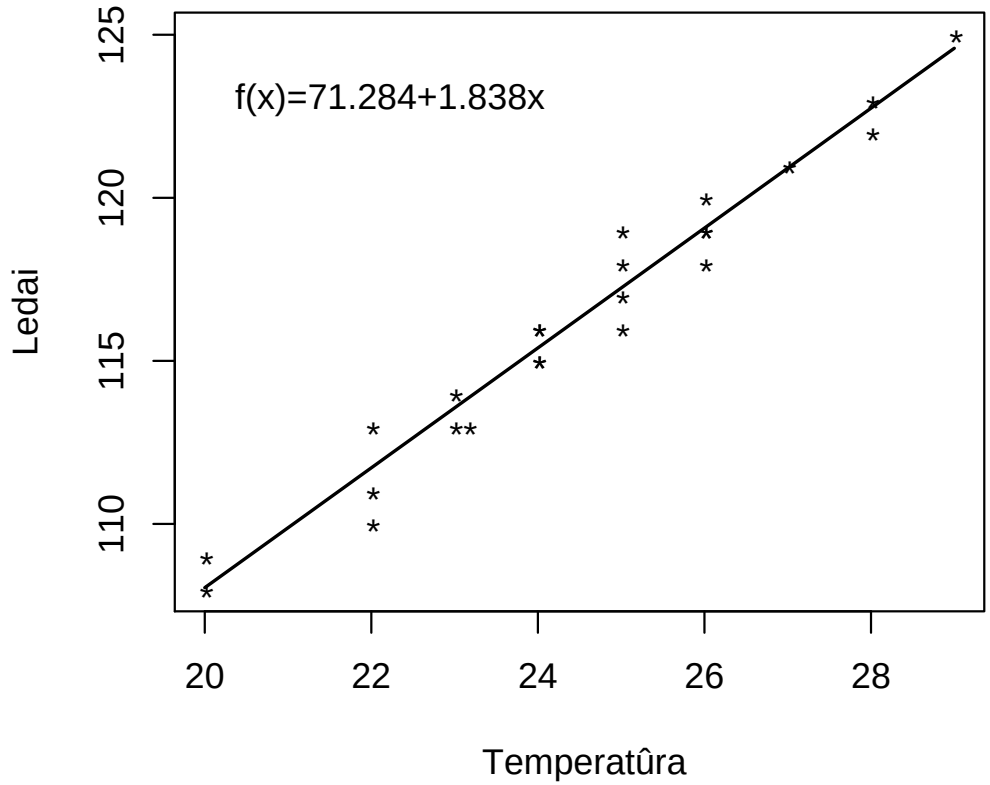

Atvirkštinės regresijos tiesė

Kai regresijos modelio kintamuosius sieja dvipusė priklausomybė, galima rasti tų pačių duomenų *atvirkštinės regresijos tiesę.* Koreliacijos koeficientas r yra simetriškas kintamųjų atžvilgiu. Todėl gausime tokią atvirkštinės regresijos tiesės lygtį

$$\hat{x}(y) = \bar{x} + \frac{s_x}{s_y} \cdot r \cdot (y - \bar{y}) \,.$$

Išskirtys

Net ir vienas, labai nuo kitų besiskiriantis įrašas (x_j, y_j) gali radikaliai pakeisti regresijos tiesę. Tarkime, kad ledų pardavimo duomenys yra papildyti: dieną, kai temperatūra siekė 35 lapsnius karščio, suvalgyti 86 kilogramai ledų.

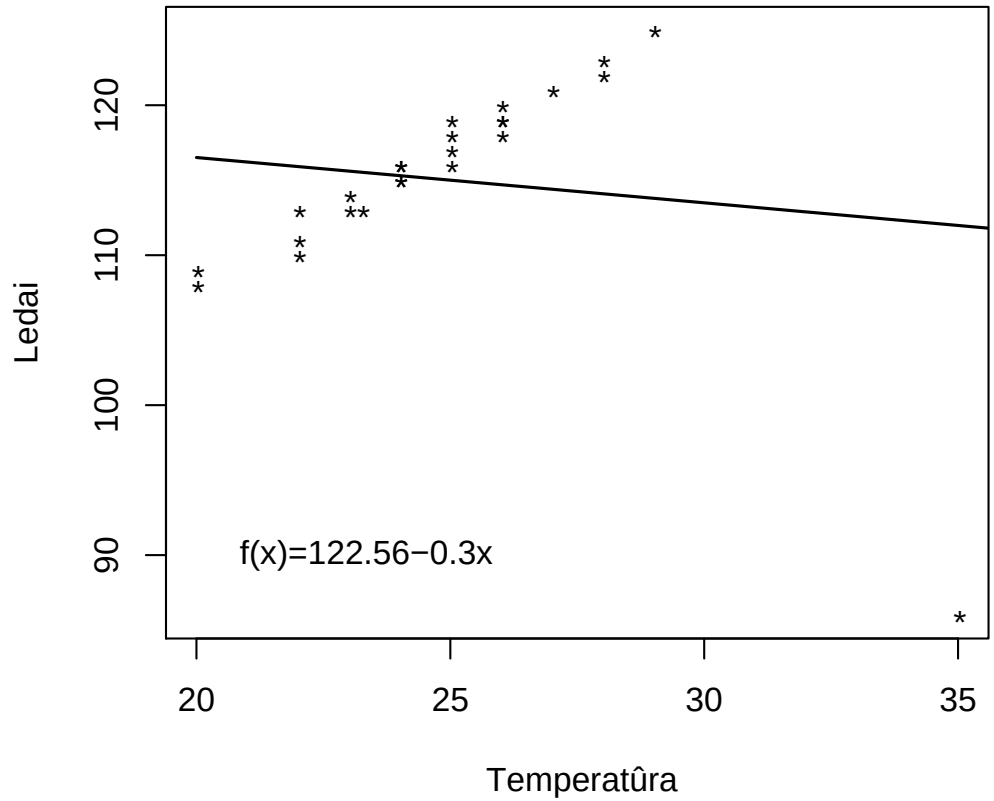

Įrašo įtakos indeksas

Įrašo įtakos indeksas įvertina tik nepriklausomo kintamojo reikšmę (ar toli nuo $\bar{x}$ yra x_j). Įrašo (x_j, y_j) įtakos indeksas

$$h_j = \frac{1}{n} + \frac{(x_j - \bar{x})^2}{(n-1)s_x^2} .$$

Kuo regresijos tiesės lygties koeficientai labiau priklauso nuo įrašo, tuo jo įtakos indeksas didesnis. Dažniausiai vadovaujamasi tokia taisykle:

$$\textit{Įrašą } (x_j, y_j) \; laikome \textit{ išskirtimi}, \; jei \; h_j > \frac{4}{n} .$$

Standartizuotoji liekana

Standartizuotosios liekanos yra liekamųjų paklaidų $\hat{e}_j$ z-standartizuotos reikšmės

$$SR_j = \hat{e}_j \sqrt{\frac{n-2}{(1-h_j)SSE}}\,.$$

Standartizuotųjų liekanų imties vidurkis lygus nuliui, o imties dispersija - vienetui. Todėl, pagal tikimybių teorijoje žinomą "trijų sigma" taisyklę

$$\textit{Įrašą}\ (x_j, y_j)\ laikome\ \textit{išskirtimi},\ jei\ |SR_j| > 3\,.$$

Kuko matas

Kuko matas atsižvelgia ir į standartizuotąją liekaną ir į įrašo įtakos indeksą. Kuko matas

$$D_j = \frac{(SR_j)^2 h_j}{2(1-h_j)} \, .$$

Kaip matyti iš šios formulės, Kuko matas didelis tada, kai didelis įrašo įtakos indeksas arba didelė standartizuotoji liekana. Supaprastinta, tačiau gana gera taisyklė yra tokia

$$\textit{Įrašą } (x_j, y_j) \; laikome \; \textit{išskirtimi}, \; jei \; D_j > 1 \, .$$

Paklaidų sumos

Jau anksčiau susidūrėme su paklaidų kvadratų suma SSE.

$$SSE = \sum_{i=1}^{n} \hat{e}_i^2 = \sum_{i=1}^{n} (y_i - \hat{y}(x_i))^2 \,.$$

Apibrėšime dar dvi panašias sumas

$$SST = \sum_{i=1}^{n} (y_i - \bar{y})^2 \,, \quad SSR = \sum_{i=1}^{n} (\hat{y}(x_i) - \bar{y})^2 \,.$$

SST (Total Sum of Squares) - visa kvadratų suma,
SSR (Regression Sum of Squares) - regresijos kvadratų suma.
Pastebėsime, kad $SST = (n-1)s_y^2$ ir

$$SSE = SST - SSR \,.$$

Determinacijos koeficientas

Apibrėžimas. *Regresijos modelio determinacijos koeficientu vadinamas santykis*

$$R^2 = \frac{SSR}{SST}.$$

Determinacijos koeficientas neviršija vieneto: $R^2 \leq 1$. Jis naudojamas kaip regresijos modelio tinkamumo indikatorius. Didesnis determinacijos koeficientas reiškia, kad įrašai yra labiau koncentruoti apie regresijos tiesę.
Dažniausiai reikalaujama, kad būtų tenkinama nelygybė $R^2 \geq 0,25$. Jeigu $R^2 < 0,25$, labai abejotina, ar tiesinės regresijos modelis tinka.

Teorema. *Paprastosios tiesinės regresijos atveju Pirsono koreliacijos koeficiento modulis yra lygus kvadratinei šakniai iš determinacijos koeficiento: $|r| = \sqrt{R^2}$. Jo ženklas sutampa su $\hat{b}$ ženklu.*

Daugialypės tiesinės regresijos modelis

Daugialypės tiesinės regresijos modelis yra paprastosios regresijos modelio apibendrinimas, kai nepriklausomų kintamųjų yra daugiau nei vienas.

$$f(\mathbf{X}) = \boldsymbol{\beta} \cdot \mathbf{X}^T ;$$

čia

$$\mathbf{X} = (1, X_1, X_2, \ldots, X_k), \quad \boldsymbol{\beta} = (\beta_0, \beta_1, \beta_2, \ldots, \beta_k),$$

kaip įprasta, $\mathbf{X}^T$ žymi transponuotą matricą (šiuo atveju sudarytą iš vieno stulpelio).
Taip modifikavus atributų vektorių $\mathbf{X}$, imties įrašai

$$E = \{(\mathbf{x}_i, y_i), \ i = 1, 2, \ldots, n\}.$$

bus sudaryti iš atributų reikšmių vektoriaus
$\mathbf{x}_i = (1, x_{i1}, x_{i2}, \ldots, x_{ik})$ ir priklausomo kintamojo Y reikšmės y_i.

Suminė klaida

Visų atributų reikšmių $n \times (k+1)$ matricą, sudarytą iš vektorių $\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2, \ldots, \mathbf{x}_n$ koordinačių, žymėsime

$$\mathfrak{X} = \begin{pmatrix} 1 & x_{11} & x_{12} & \ldots & x_{1k} \\ 1 & x_{21} & x_{22} & \ldots & x_{2k} \\ \ldots & \ldots & \ldots & \ldots & \ldots \\ 1 & x_{n1} & x_{n2} & \ldots & x_{nk} \end{pmatrix} .$$

Modelio koeficientus $\boldsymbol{\beta}$ rasime mažiausių kvadratų metodu, t.y. minimizuodami suminę klaidą

$$\begin{aligned} S(\boldsymbol{\beta}) &= \sum_{i=1}^{n} (y_i - f(\mathbf{x}_i))^2 = \sum_{i=1}^{n} (y_i - \boldsymbol{\beta} \cdot \mathbf{x}_i^T)^2 \\ &= (\mathbf{y} - \mathfrak{X}\boldsymbol{\beta}^T)^T (\mathbf{y} - \mathfrak{X}\boldsymbol{\beta}^T) . \end{aligned}$$

Čia $\mathbf{y} = (y_1, y_2, \ldots, y_n)^T$ yra priklausomo kintamojo reikšmių stulpelis.

Tiesinės daugialypės regresijos lygtis

Jei matrica $\mathfrak{X}^T\mathfrak{X}$ neišsigimusi, tai

$$\hat{\boldsymbol{\beta}} = \mathbf{y}^T\mathfrak{X}(\mathfrak{X}^T\mathfrak{X})^{-1}$$

yra modelio koeficientai, minimizuojantys suminę klaidą. Iš čia gauname tiesinės daugialypės regresijos lygtį:

$$\hat{y}(\mathbf{x}) = \hat{\boldsymbol{\beta}} \cdot \mathbf{x}^T \,.$$

Čia $\mathbf{x} = (1, x_1, x_2, \ldots, x_k)\,,\ \ \hat{\boldsymbol{\beta}} = (\hat{\beta}_0, \hat{\beta}_1, \ldots, \hat{\beta}_k)\,.$

Daugialypės determinacijos koeficientas

Daugialypės determinacijos koeficientas apibrėžiamas taip pat kaip ir vieno nepriklausomo kintamojo atveju.

$$R^2 = \frac{SSR}{SST}\,.$$

Čia

$$SST = \sum_{i=1}^{n}(y_i - \bar{y})^2\,, \quad SSR = \sum_{i=1}^{n}(\hat{y}(\mathbf{x}_i) - \bar{y})^2\,.$$

Determinacijos koeficientas $R^2 \leq 1$. Galima sakyti, kad kuo R^2 reikšmė didesnė, tuo daugiau informacijos apie Y suteikia kintamieji $X_1, X_2, \ldots, X_k$. Taigi tuo geriau tinka ir pasirinktasis regresijos modelis.

Koreguotasis determinacijos koeficientas

Tačiau, jei nepriklausomų kintamųjų skaičius k nedaug skiriasi nuo įrašų skaičiaus n, tai vien todėl determinacijos koeficientas gali būti arti vieneto. Todėl į R^2 rekomenduojama atsižvelgti tik tada, kai k daug mažesnis už n. Kitais atvejais skaičiuojamas *koreguotasis determinacijos koeficientas*

$$R^2_{adj} = 1 - \frac{n-1}{n-k-1}(1-R^2)\,.$$

Jo reikšmė priklauso ir nuo imties dydžio n ir nuo nepriklausomų kintamųjų skaičiaus k. Be to, mažiems R^2 koreguotasis determinacijos koeficientas gali įgyti ir neigiamas reikšmes. Koreguotojo determinacijos koeficiento interpretacija lieka ta pati: kuo jis didesnis, tuo geriau Y reikšmes aprašo regresijos modelyje esančių nepriklausomų kintamųjų elgesys.

Daugialypės koreliacijos koeficientas

Daugialypės koreliacijos koeficientas R - tai tiesiog kvadratinė šaknis iš determinacijos koeficiento, t.y

$$R = \sqrt{R^2}\,.$$

Pastebėsime, kad skirtingai nuo Pirsono dviejų kintamųjų koreliacijos koeficiento, jis negali būti neigiamas, nes $0 \leq R \leq 1$.

Daugialypės koreliacijos koeficientas parodo, kaip stipriai prognozuojamas kintamasis priklauso nuo visų nepriklausomų kintamųjų. Žinoma, kalbama apie tiesinę priklausomybę.